

UDK 27-423.79:272-472-053.5

272-472:37.091.64

303.64

<https://doi.org/10.53745/bs.95.3.1>

Primljeno: 28. 5. 2025.

Prihvaćeno: 4. 9. 2025.

Izvorni znanstveni članak

Katolički vjeronauk: prostor »generiranja nade« kod adolescenata?

Generating Hope through Catholic Religious Education in Adolescence?

Marija Jurišić

Sažetak

Odgojno-obrazovni sustav je u svojim krajnjim ciljevima usmjeren na budućnost i u svojoj prirodi ispunjen nadom da će odgojno-obrazovni sadržaj pronaći svoje mjesto unutar samog učenika te da će rezultirati rastom i razvojem pojedinca. Adolescencija je značajno razdoblje u razvoju osobe. Nada je važna odrednica pozitivnog razvoja djece i mladih. Inozemna i hrvatska istraživanja upućuju na postojanje pozitivne korelacije između nade i religioznosti. Postojanje nade u životu pojedinca korelira sa životnim zadovoljstvom, dobrobiti i sposobnosti prilagodbe pojedinca. Religioznost također utječe na veću prisutnost postojanja smisla i traganja za smislom kod adolescenata. Iako Vjeronauk nema kao svoj prvotni cilj razvoj religioznosti, niti ju nužno pretpostavlja kod učenika, kao ni njegovu vjersku pripadnost, ipak se, imajući u vidu navedene korelacije, uviđa mogućnost pozitivnog utjecaja Vjeronauka u javnoj školi na razvoj nade kod adolescenata. Cilj rada bio je istražiti je li predmet Katoličkog vjeronauka prostor generiranja nade adolescentima. Provedena je analiza sadržaja Kurikuluma i udžbenika za 3. i 4. razred srednje škole. Kvalitativna analiza vjeronaučnog sadržaja pokazala je zastupljenost tema koje upućuju učenika na aktivnu dimenziju nade. Sadržaj učenika potiče na hrabrost i djelovanje u očaju i beznađu, pruža poticajnu perspektivu koja budi nadu u bolju sadašnjost i budućnost, čime se potiče razvoj nade. Nedostatak afektivne dimenzije na razini ishoda ukazuje na djelomičan nedostatak zajedničarske dimenzije nade.

Ključne riječi: nada, odgoj i obrazovanje, Vjeronauk, adolescencija, analiza sadržaja Kurikuluma i udžbenika Katoličkog vjeronauka

Abstract

The educational system, at its core, is future-oriented and inherently hopeful, built on the belief that what is taught will take root in students and contribute to their per-

sonal growth and development. Adolescence is a crucial stage in this developmental journey, and hope plays a vital role in the positive evolution of children and young people. Both international and Croatian research highlight a positive correlation between hope and religiosity. A sense of hope is closely related with life satisfaction, well-being, and an individual's adaptability to adapt. Religiosity, in turn, has been shown to enhance both the experience of meaning and the search for meaning during adolescence. Although the subject of Religious Education (RE) does not primarily aim to develop religiosity, nor does it assume students' religious beliefs or affiliations, given these correlations, it is important to explore how RE in public schools might contribute to nurturing hope among adolescents. This study set out to investigate whether Catholic Religious Education can serve as a source of hope for high school students. Content analysis was carried out on the curriculum and textbooks used for third- and fourth-year secondary school students. Qualitative analysis has revealed that many themes within the course encourage students to engage actively with the concept of hope. The content invites students to respond with courage and action in times of despair and hopelessness, and offers an uplifting perspective that fosters belief in a better present and future – thus helping to cultivate a sense of hope. However, the analysis has also indicated a gap in addressing the affective dimension within the learning outcomes, as well as a partial lack of emphasis on the communitarian aspect of hope.

Key words: hope, education, Religious Education, adolescence, content analysis of Catholic RE curriculum and textbooks

Uvod

Iako je pojam *generiranja* više uobičajen u tehničkom području, a manje u humanističkom, fraza *generiranje nade u religijskom obrazovanju* javlja se u religijsko-pedagoškoj literaturi engleskog govornog područja. U digitalnom dobu sve je moguće generirati. Može li to učiniti Vjeronauk s nadom kod učenika? Na neki način ovo pitanje predstavlja i izazov humanističkom predmetu u odnosu na primjenu tehnike, koja je dio svakodnevice djece i mladih te način kako oni razumiju svijet. Je li moguće prenijeti taj pojam na prostor humanističkog predmeta? Može li samo tehnika *generirati* ili i Vjeronauk, kao humanistički predmet, ima takvu moć i sposobnost? U ovom je radu taj pojam ipak više usmjeren na nutarnji proces koji nije mehanički, već traži rast, razvoj i metodičke pristupe. Vjeronauk se pokazuje ključnim jer se prenošenjem vrijednosnih okvira i religijskih sadržaja jedne vjerske tradicije utječe na stav pojedinca i njegov način razmišljanja, jer Vjeronauk ne utječe samo na kognitivnu nego i na bihevioralno-afektivnu dimenziju osobe. Može li Vjeronauk kao školski predmet duboko odgojno-vrijednosnog karaktera *generirati* nadu i tako ponuditi resurs adolescentima na putu traženja smisla i životnog zadovoljstva? Cilj

je rada pregledom literature i analizom sadržaja istražiti generira li Katolički vjeronauk nadu kod adolescenata. Konstrukt nade istražuje se u kontekstu kršćanskog razumijevanja. Budući da istraživanja pokazuju da adolescenti u kasnijoj adolescenciji (17 – 19) pokazuju veće stanje stresa i manje životnog zadovoljstva, cilj će se istražiti kvalitativnom analizom Kurikuluma i udžbenika predmeta Katolički vjeronauk za 3. i 4. razred srednje škole. Rad odgovara na pitanje: Je li Vjeronauk mjesto koje svojim sadržajem generira nadu kod učenika kao alat za razvoj otpornosti i resurs za suočavanje sa životnim izazovima?

Zašto je djeci i mladima potrebna nada? Sve veći broj djece i mladih suočava se s psihičkim poremećajima i poremećajima ponašanja, što se manifestira različitim nepoželjnim obrascima ponašanja. Velik broj samoubojstava, depresije i anksioznih poremećaja kod djece i mladih upućuje na poziv za intervenciju stručnjaka u području odgoja i obrazovanja. Rezultati pokazuju da »čak 10 – 20 % djece školske dobi imaju probleme anksioznosti, depresivnosti, izolacije i slično, a roditelji kao i učitelji jako teško prepoznaju te simptome« (Ledić i dr. 2019, 78). Prema podacima Svjetske zdravstvene organizacije na globalnoj razini jedno od sedmero djece i mladih od 10 do 19 godina ima mentalni poremećaj, najčešće je riječ o depresiji ili anksioznosti (WHO 2024). Također i stručnjaci u Hrvatskoj upozoravaju na porast mentalnih poremećaja kod djece i adolescenata. Riječ je o razvojnoj dobi koja je ključna rizična faza za razvoj simptoma anksioznosti (Ledinski Fičko i dr. 2017, 61-62). Istraživanje provedeno u školama Grada Zagreba u 2016. godini donosi podatke o srednjem ili visokom riziku za razvoj mentalnog poremećaja te o prisutnosti simptoma depresije kod zagrebačkih adolescenata (Ajduković i Kožljan 2022, 408). Nedavni razorni događaji koji su zahvatili Hrvatsku također su ostavili dugoročne posljedice na mentalno zdravlje djece i mladih. Nalazi istraživanja o učinku pandemije COVID-19 i potresa na mentalno zdravlje djece i mladih u Zagrebu dokazuju da je riječ o razdoblju koje je u velikoj mjeri pojačao razvoj anksioznosti i depresije, a kod polovice ispitanika javlja se osjećaj tuge i praznine kao i zabrinutosti (Poliklinika Grada Zagreba 2020).

Uzroci navedenih stanja mogu se objasniti i kvalitetom provođenja slobodnog vremena te načinom života. Porast anksioznih poremećaja u posljednjih dvadeset godina povezan je s užurbanim stilom života i smanjenom društvenosti (Poljak i Begić 2016, 315). Iako živimo u umreženom svijetu, okruženi društvenim mrežama koje bi prema svom nazivu trebale poticati društvenost i zajedništvo, ipak smo sve manje povezani. Nailazimo na problem usamljenosti, izolacije i zatvorenosti djece i mladih. Riječ je o globalnom zdravstvenom problemu koji zahvaća adolescente diljem svijeta (WHO

2023). Zujić ukazuje na korelaciju usamljenosti i problema s mentalnim zdravljem. Mentalno zdravlje može voditi osobu u izolaciju te stanje usamljenosti, ali i usamljenost ostavlja negativne posljedice na razini mentalnog i fizičkog zdravlja (Zujić 2024, 659). Rezultati istraživanja o usamljenosti u Europi pokazuju da je Hrvatska među pet zemalja s najvećom stopom usamljenosti (Tonković i dr. 2021, 391). Taj problem prepoznat je i na odgojnoj razini. Udruga Točka 2024. godine organizirala je nacionalni susret s mladim odgajateljima, adresirajući upravo taj alarmantni problem s temom »Zajednica kao odgovor na usamljenost« (Evo me 2024).

S druge strane marketinške kampanje djeci i mladima predlažu rješenja koja ih upućuju na njih same. Fokus se stavlja na pojedinca koji je sam sebi dostatan i čija se sreća i životno zadovoljstvo sastoji u ispunjavanju vlastitih potreba i brizi za sebe (eng. *selfcare*). Pogledamo li naslove oglasa ili pjesama za mlade primijetiti ćemo da se u središte puta prema sreći stavlja pojedinac koji je samoostvariv i koji se treba vratiti sebi kako bi ostvario vlastiti projekt sreće. Navedeno se može prepoznati u frazama kao što su *prioritizirati sebe*, *pobrinuti se za sebe*, *vratiti se k sebi* i slično. Kultura u kojoj se sve okreće oko *ja* poručuje da je potrebno usmjeriti se na zadovoljenje osobnih potreba za sretan i ispunjen život. Djeca i mladi žive u digitalnom svijetu koji se temelji na ideji *sada i odmah*, što je postalo načelo života djece i mladih danas. Teškoće, bolesti i problemi nisu dobrodošli na tom putu. I papa Franjo prepoznao je načelo *sada i odmah* kao temeljno obilježje našeg društva, što uz užurbanost dovodi do zatvorenosti i besciljnosti kod mladih, bijeg u melankoliju, dosadu i autodestruktivna ponašanja (Franjo SNC 2024, 12).

Pogledamo li podatke o mentalnom zdravlju mladih, možemo zaključiti da predloženi putovi prema izoliranoj dobrobiti pojedinca i zadovoljstvu samo njegova života ne rezultiraju željenim ishodima. Na temelju predstavljenih problema i izazova s kojima se djeca i mladi susreću, postavlja se pitanje o mogućim odgovorima, odnosno rješenjima toga problema.

1. Religioznost i nada kao zaštitni čimbenici mentalnog zdravlja adolescenata

Mogući put pronalaska rješenja otkriva se u njegovanju religiozne dimenzije osobe. Istraživanja provedena u području psihologije ukazuju da je aktivna vjerska pripadnost jedan od prediktora mentalnog zdravlja mladih. Pritom se misli na življenje vlastite vjere i sudjelovanje u religijskim praksama. Istraživanja provedena na području Republike Hrvatske (Fusić 2018; Divizić 2019;

Janković 2024) ukazuju na pozitivan utjecaj religioznosti na različite aspekte i potrebe adolescenata: otkrivanje životnog smisla, smanjenje mentalnih poremećaja kao što su anksioznost i depresija, stjecanje iskustva zajednice, veća sposobnost nošenja sa stresom te razvoj pozitivnije slike o sebi. Dakle, postoji pozitivna povezanost između mentalnog zdravlja mladih i religioznosti.

Potvrđeno je da »religioznost ima pozitivan utjecaj na stvaranje slike adolescenata o sebi te da internalizacija vjerskih principa i stavova potiče pozitivan rast i razvoj te učinkovito djeluje na neadekvatno emocionalno reagiranje i devijantno ponašanje« (Janković 2024, 51). Također je dokazana »pozitivna korelacija između subjektivne dobrobiti adolescenta i religioznog suočavanja sa stresom. Uključivanje u religijske aktivnosti, sudjelovanje u vjerskim praksama korisni su načini religioznog suočavanja sa stresom kod religioznih adolescenata« (Fusić 2018, 30). Kod adolescenata triju dubrovačkih srednjih škola potvrđeno je postojanje povezanosti religioznosti i prisutnosti postojanja smisla i traganja za smislom (Divizić 2019, 19). S druge strane, istraživanje među zagrebačkim adolescentima potvrđuje da polovica ispitanika životni smisao povezuju sa sposobnosti svake osobe da ga sam osmisli, a samo 1/3 s postojanjem Boga. Pozitivna očekivanja od budućnosti povezuju se s osobnom srećom i zaposlenjem (Šego 2019, 139-140). Inozemna istraživanja također pokazuju da aktivno življenje vlastite religioznosti (sudjelovanje u vjerskim praksama, jaka vjerska uvjerenja) pozitivno utječe na psihičko zdravlje adolescenata, nižu razinu depresije i anksioznosti (Miller i dr. 2000, 1196) te stvaranje osjećaja svrhe i smisla života (Hill i Pargament 2003, 68).

Kao odgovor na postavljene probleme, uz religioznost kao jedno od mogućih rješenja u izazovima adolescencije, papa Franjo rješenje vidi u nadi. Ističe kako je potrebno vratiti nadu mladima jer je tužno vidjeti mlade bez nade (Franjo SNC 2024, 12). S obzirom na to da govor pape Franje o nadi podrazumijeva nadu koja izvire iz vjerske pripadnosti, zanimljivo je da se i na kvantitativnoj razini može potvrditi kako to nije samo duhovna misao nego i znanstveno potvrđena teza. Adolescencija je značajno razdoblje razvoja osobe i kao društvo imamo odgovornost poticati pozitivan razvoj mladih. Upravo je nada važna odrednica pozitivnog razvoja djece i mladih (Snyder i dr. 2003, 124-125; Valle i dr. 2006, 403). Dokazana je povezanost nade i dobrobiti kod pojedinca te snažna povezanost nade s akademskim uspjesima, fizičkim zdravljem te općenito životnim zadovoljstvom (Weis i Speridakos 2011, 11-12; Marques i dr. 2017, 259-260; Shanahan i dr. 2021, 829).

Javlja se sve veći broj istraživanja s interesom za ispitivanje povezanosti nade i duhovnosti/religioznosti kod mladih na području Amerike i Europe, koja

upućuju na postojanje pozitivne korelacije između nade i religioznosti (Marques i dr. 2013, 252). Od 40 kvantitativnih istraživanja čak je njih 73 % potvrdilo značajnu pozitivnu povezanost religioznosti, duhovnosti i nade (Koenig 2012, 4). Vjerska uvjerenja i prakse (čitanje vjerskih tekstova, molitva, sudjelovanje u vjerskim slavljinama i slično) dokazano potiču nadu (Kelley i dr. 2024, 478). Istraživanje provedeno među portugalskim adolescentima pokazuje snažnu povezanost nade i duhovnosti (Marques 2013, 258). Studije pokazuju i indirektne učinke između religioznosti, nade i depresivnih simptoma kod adolescenta. Religioznost je povezana s većom nadom, a nada sa smanjenjem depresivnih simptoma (Chang i dr. 2013, 319; Aghababaei i dr. 2016, 97; Rose i dr. 2018, 248).

2. Sekularno i kršćansko razumijevanje nade

2.1. Sekularno razumijevanje nade

Na temelju navedenih istraživanja moguće je govoriti o sekularnom poimanju nade. U kontekstu predstavljenih istraživanja nada se definira kao obrambeni mehanizam, resurs za ostvarenje ciljeva i relacijska karakteristika pojedinca. Nada kao obrambeni mehanizam stav je pojedinca koji svoj temelj ima u vjerskim praksama, tj. u religioznosti pojedinca. Na taj način postaje snažan obrambeni mehanizam u teškim životnim trenutcima. Ključnim zaključkom smatra se uvid kako ljudi nade djeluju u sadašnjosti, a gledaju prema budućnosti (Kelley i dr. 2024, 478-479). Dakle, za nadu je ključan sadašnji trenutak, a ne samo usmjerenost na budućnost. Nada je predstavljena i dokazana kao praktičan resurs za rješavanje problema, sukoba i izazova u međuljudskim odnosima (Ripley 2014, 84). Prema Snyderu nada je razmišljanje usmjereno ostvarenju cilja (eng. *goal oriented*) u kojem osoba ima sposobnost pronaći put do cilja (Snyder 2003, 123). Nada je definirana kao odnosni atribut, rađa se u odnosima, ali ih gradi i čuva. Važan je faktor u njihovoj stabilnosti i kvaliteti te nije samo individualna karakteristika pojedinca (Kelley i dr. 2024, 479).

2.2. Kršćansko razumijevanje nade

Sadržaj Katoličkog vjeronauka, koji je predmet istraživanja ovog rada, pretpostavlja kršćansko razumijevanje nade. Definiranje pojma temelji se na enciklici pape Benedikta XVI. (*Spe salvi*) i buli pape Franje (*Spes non Confundit*) te teološkim rječnicima. Upravo papa Benedikt XVI. u enciklici *Spe salvi* donosi teološki pogled na kršćansku nadu i njezinu svojevrsnu fizionomiju (Gutiérrez 2009, 406). Drugi dio enciklike praktično je usmjeren, otkrivajući mjesta učenja

i odjelotvorenja pojedinih dimenzija, sastavnica nade. Slijedi prikaz razumijevanja pojma *nade* na temelju enciklike i teoloških komentara njezinih pojedinih dijelova.

Benedikt XVI. teološko definiranje kršćanske nade stavlja u odnos s govorom o ljudskoj nadi općenito (Benedikt XVI. SS 2008, 17, 25), ističući njezin ograničen doseg djelovanja. Nju nadopunjuje pojašnjenjem kršćanske nade, koja nije vezana samo za ovaj svijet i njegov boljitak, jer on ne može u potpunosti ispuniti čovjekove nade. Zato velika, temeljna nada, može biti samo Bog koji daje ono što čovjek svojim silama ne postiže (Benedikt XVI. SS 2008, 30, 31). Dakle, teološka nada nalazi se izvan čovjeka, a temelji se na vjeri u obećanja koja mu je dao Bog (Ranson 2008, 28, 29). Ona je dar, proizlazi iz otkupljenja i usmjerena je budućem cilju. Ipak, ima učinke u sadašnjem životu. S obzirom na to da osigurava budućnost, postaje obrambeni mehanizam za sve težine života (Benedikt XVI. SS 2008, 1, 2). Enciklika koncept kršćanske nade usko veže uz dar otkupljenja i spasenja po Kristu iz čega proizlazi i na čemu se temelji zalag za življenje sadašnjeg trenutka. Cilj, sigurnost darovane budućnosti koja je spasenje, temelj je nade. Mogli bismo reći: jer smo spašeni, imamo nadu koja postaje mehanizam, sposobnost da se živi i prihvaća stvarnost (Gutiérrez 2009, 407; Roland 2022, 73, 77).

Na samom početku enciklika teološko poimanje nade ukorjenjuje u biblijskom tumačenju Poslanice Hebrejima (10,22-23) te Prve Petrove poslanice (3,15) i tako definira nadu kao istoznačnicu vjere (Benedikt XVI. SS 2008, 2). Vjera je *hypostasis*, bit, supstancija nade jer je po njoj sadržaj nade već sada prisutan u čovjeku. Vjera dovodi buduće stvarnosti u sadašnji trenutak (Benedikt XVI. SS 2008, 7). Nada se poistovjećuje s vjerom u određenom povijesnom trenutku. Pozicionira se u sadašnji trenutak u kojem se već anticipira budućnost s Bogom koja dolazi sa svim obećanjima. Kada papa Benedikt XVI. poistovjećuje nadu s vjerom, otkriva aktivnu, odnosno dinamičnu dimenziju nade. Vjera se ne odnosi samo na ono što tek ima doći. Nije čisto *još ne*, već je obećana stvarnost, sada, po vjeri, na nevidljiv način prisutna u nutrini čovjeka. Nada koja proizlazi iz vjere donosi sadržaj iščekivane budućnosti već sada. Ono od čega se ta budućnost sastoji mijenja sadašnjost (Gutiérrez 2009, 410, 419).

Po vjeri nada čovjeku daje sigurnost i kada su mu uskraćena materijalna dobra. Vjera daje novi temelj i oslonac životu – to više nisu materijalne zakonitosti. Time Benedikt XVI. ukazuje na objekt kršćanske nade, odnosno na Boga. Posjedovanje kršćanske nade proizlazi iz susreta s Bogom (Benedikt XVI. SS 2008, 3, 8). Nadnaravni izvor kršćanske nade pozitivno djeluje na pojedinca. Bog kao objekt kršćanske nade jača nadu, a time i otpornost pojedinca. Ona

transformira i jača kapacitet za susretanje s teškoćama u sadašnjem trenutku. Na taj način teološka nada pridonosi jačanju sposobnosti, kao što su fleksibilnost i prilagodljivost (Roland 2022, 85-86). Slijedi detaljniji uvid u njezina pojedina obilježja.

2.2.1. Nada je aktivna, odnosno dinamična

Zbog ukorijenjenosti u nadnaravnoj stvarnosti, kršćanska nada je performativna, a ne informativna. Život i svijet mijenja iznutra. Iako se temelji na budućim događajima, nada tom dimenzijom nužno upućuje kršćanina da živi i za sadašnji trenutak. Vjera čovjeku daje sigurnost u budućnost, što utječe na življenje sadašnjosti i dovodi do preobrazbe života (Benedikt XVI. SS 2008, 2, 4). Kršćanska nada ne odbacuje stvarnost i razvoj svijeta, ne skriva se u povijesti spasenja, ne zatvara se, već je aktivna. Podrazumijeva borbu za ovu stvarnost, brigu za zajednicu, svijet, te otvorenost ljudi za Boga (Benedikt XVI. SS 2008, 13, 34). Benedikt XVI. od početka do kraja enciklike donosi dinamičnu sliku nade te na taj način uklanja temelje za pasivizam i rezignaciju kao stavove suprotne kršćanskoj nadi. Imati kršćansku nadu ne znači pasivno čekati. Dakle, možemo zaključiti da su njezini konstitutivni elementi aktivnost i snaga performacije (Gutiérrez 2009, 406, 408).

Kao mjesto utjelovljenja aktivne, dinamične nade enciklika donosi sliku rada kojim se, kroz čovjekove projekte i doprinose svijetu, ostvaruju manje čovjekove nade. Na taj je način čovjekovo djelovanje izvor nade za njega samoga i druge, ali uvijek mora biti prožeto i velikom nadom koja počiva na Božjim obećanjima (Benedikt XVI. SS 2008, 35). Taj aktivan element nade ima i implikacije na društvo i svijet – nada poziva na autentičnu brigu za stvoreni svijet (Gutiérrez 2009, 420). Aktivna dimenzija koja nadu postavlja u okvire sadašnjosti nužno se prožima s eshatološkom dimenzijom.

2.2.2. Nada je usmjerena budućem cilju

Eshatološka dimenzija nade odnosi se na ono buduće, cilj prema kojem se teži je budući događaj. Kršćanska nada cilja na vječni život. Ali i taj aspekt, cilj, blaženo gledanje, reflektira se na sadašnji kontekst i obvezu izgradnje svijeta u vlastitom povijesnom kontekstu (Benedikt XVI. SS 2008, 12, 15). Kao model koji se temelji na vjeri u budućnost s implikacijama na sadašnjost postaje obrambeni mehanizam za prihvaćanje sadašnjosti i kada ona nije pozitivna, imajući u vidu budući cilj (Roland 2022, 75-76). U praktičnom aspektu eshatološka nada

se odjelotvoruje vjerom u posljednji sud, vjerom da postoji pravda i milost. Oni su izvor nade (Benedikt XVI. SS 2008, 43-47). Takav pogled na nadu ima pozitivne učinke na osobu. Upravo zbog nadnaravne dimenzije koju kršćanska nada u sebi nosi, povećava se ostvarenje pozitivnih ishoda u životu, funkcioniranje u svakodnevici. Stječe se sposobnost trpljenja, koje je neizbježno, i sposobnost da se u njemu vidi vrijednost. Dok je sekularna nada usmjerena prema vjeri u pozitivnu stvarnost, budućnost, teološka nada, koju donosi enciklika kao model usmjeren i na budućnost, daje pojedincu moć za življenje stvarnosti i kada nije pozitivna, daje smisao trpljenju pa čak i sposobnost transformacije trpljenja u sadašnjosti (Roland 2022, 75-76, 82). Eshatološka nada pruža temelj za stvaranje otpornosti pojedinca i postaje njegov obrambeni mehanizam. Taj je element prisutan i u aktivnoj dimenziji nade.

2.2.3. Nada je zajedničarska

Eshatološka nada uvodi nas na iduće obilježje nade, zajedničarsko. Nada u eshatološkoj dimenziji, kao vjera u vječni život, potiče prema naprijed. Riječ je o djelatnoj vjeri. Ona se ostvaruje u zajednici, onome *mi*. Ona je kooperativna (Gutiérrez 2009, 411-412). Govor o trpljenju kao mjestu učenja nade otkriva nam zajedničarsku dimenziju nade koja uključuje odnose s drugima, iskustvo drugoga. U onoj mjeri u kojoj čovjek ima nadu u sebi sposoban je nositi se s vlastitim i tuđim trpljenjima te živjeti svoju čovječnost u odnosu na druge (Benedikt XVI. SS 2008, 39). I taj aspekt možemo objasniti već rečenim. Objekt nade u kontekstu patnje i trpljenja čini ga mogućim. Zato je objekt smješten u nadnaravnu stvarnost. Življenje patnje utemeljeno je na pozitivnom iščekivanju Boga, na krajnjem cilju – budućnosti s Bogom (Roland 2022, 79, 83).

Papa Benedikt XVI. više puta ističe da je kršćanska nada zajedničarska. Ne može se zadržati za sebe, mora doprijeti do drugih ljudi. Nije individualistička. Poziva se na H. de Lubaca, koji podsjeća da se spasenje ne tiče pojedinca, već zajednice. Stoga tvrdi da je i nada zajednička, vezana je uz narod i pojedinac ju nalazi samo u *mi* kontekstu (Benedikt XVI. SS 2008, 13-14). Navedena tvrdnja proizlazi i iz razumijevanja odnosa s Bogom koji se ostvaruje upravo po *zajedništvu* s Kristom. Ono nas nužno dovodi u zajedništvo s drugima, obvezuje nas da živimo za druge te da živimo odgovorni prema drugima. Na taj se način nada ostvaruje i prenosi. Papa donosi i primjer sv. Augustina, koji je radom za dobro ljudi svoga grada prenosio nadu (Benedikt XVI. SS 2008, 28-29). Tu dimenziju papa Benedikt XVI. primjenjuje i u praktičnom aspektu kada govori o mjestima odjelotvorenja i učenja nade. Molitva je škola nade

po kojoj primamo veliku nadu, Boga te ju prenosimo drugima, čime postaje nada za druge. Čovjek nije otok. Isprepletenost ljudskih života upućuje da je kršćanska nada uvijek nada za druge u svojoj biti i samo tako nada za mene (Benedikt XVI. SS 2008, 34, 48). Odbacujući individualizam, inzistira se na odnosu, relacijskom aspektu. Temelj kooperativne, zajedničarske nade proizlazi iz odnosa s Kristom iz kojeg dolazi zahtjev *biti tu za druge*. Zajedničarska nada uključuje borbu za pravednost i brigu za društvo (Gutiérrez 2009, 416).

Na temelju teološkog pogleda Benedikta XVI. možemo zaključiti da fizionomija kršćanske nade sadrži sljedeća obilježja: ona je u svom sadržaju i izvoru prije svega nadnaravna, zatim aktivna i dinamična, eshatološka, zajedničarska. Zbog svog objekta, iz kojeg crpi snagu i moć, ona postaje obrambeni mehanizam pojedincu i pomaže mu da razvija otpornost. Navedena obilježja dimenzije kršćanske nade pronašli smo i u drugim teološkim izvorima.

Teološki rječnici definiraju nadu prije svega kao teologalnu krepost, čiji je izvor, predmet i sadržaj Bog (Oviedo 2009, 701). Kao teologalna krepost relacijski je pojam usmjerena na odnos pojedinca s Bogom (Hellwig 1993, 506). Kršćanska nada je pasivno-aktivna. Ona ima zajedničarsko i društveno značenje, odnosno ulogu u preobrazbi unutar zemaljske stvarnosti. Njezin temelj je bivanje u Kristu, tj. eshatološka dimenzija koja daje projektu nade sposobnost za suočavanje sa strahovima od nemoći i neuspjeha. Kršćanska nada je etička zauzetost između *već i još ne*. Kršćansko djelovanje je svjedočanstvo nade (Oviedo 2009, 702; Alvarez 2009, 703-704; Hellwig 1993, 512).

Nada tako nije samo eshatološki usmjerena, kao želja i čežnja za život s Bogom i puninu zajedništva u vječnosti, već je stav i aktivnost. Stav se odnosi na unutarnje stanje, usmjerenost na ostvarenje željenog cilja te na aktivnost predanog djelovanja za ostvarenje budućih ciljeva, ostvarenje kraljevstva Božjeg i ispunjenje u Bogu (Hellwig 1993, 506). Svetopisamski tekstovi su poziv na život u nadi. Abraham je primjer dviju dimenzija nade: utjelovljuje obećanje, sadržaj nade, ali živi i aktivnu dimenziju, poduzima korake za život u nadi. Aktivna dimenzija nade očituje se u hrabrosti za suočavanje s rizikom i patnjom. Pasivan element nade traži stavove strpljivosti i radosti u iščekivanju, čekanju i podnošenju teških životnih okolnosti (Hellwig 1993, 506-507). U Novom zavjetu u centru je zajedničarska dimenzija nade, nada pojedinca integrirana je u nadu zajednice (Hellwig 1993, 511, 512).

U buli *Spes non confundit* nada je aktivna, veže se uz ideje o budućnosti, želje, vizije, očekivanja (Franjo SNC 2024, 1). Papa Franjo donosi dva elementa nade. Gledano kao krepost nada je dar, nije nešto što osoba sama mora proizvesti, već ju dobiva kao milost. Drugi aspekt nadu pozicionira u sadašnjost,

ona se otkriva u životnim okolnostima i kretanju na put, poduzimanju aktivnosti. Znakovi nade povezuju se s rješavanjem društvenih pitanja kao što su demografija, migracije, mir u svijetu i slično (Franjo SNC 2024, 78,18). Također definiranje nade ima element sekularnog shvaćanja (eng. *goal oriented*), usmjerenost na ostvarivanje ciljeva, ali u vidu eshatološke stvarnosti. Definirana kao krepost ukazuje na smjer i cilj života vjere. U tom smislu nada je dobar temelj i alat osobi jer uvijek i u svemu predstavlja navigacijski element. Osoba koja zna kamo ide i što je cilj njezina života ima zaštitu od besmisla i očaja jer nada upućuje na sigurnost da netko vodi povijest (Franjo SNC 2024, 19) te da smrt nije kraj, već dolazi novi život koji je i sadržaj nade (Franjo SNC 2024, 20). Kršćanski pojam nade odgovara na pitanje što kršćanska nada može pružiti adolescentu. Dati adolescentu kršćansku nadu, znači dati mu stabilnost i sigurnost u olujama, čak i kada želje nisu zadovoljene, kada se životne okolnosti ne mijenjaju. Ona usmjerava prema cilju, potiče na korake prema naprijed jer joj je cilj izvanzemaljska stvarnost (Franjo SNC 2024, 25). Iz navedenog proizlazi da je nada alat za otpornost. Adolescenti se u svojoj razvojnoj fazi, ali i budućnosti, susreću s razočarenjima, bilo da je riječ o međuljudskim odnosima, izigranom povjerenju ili razočaranjem u željenu budućnost, neostvarenim snovima, izazovima u učenju i usvajanju vještina. Poruka kršćanske nade daje dobar, stabilan temelj koji ne ovisi o okolnostima i ne slama se pred teškoćama, temelji se na vjeri i ne razočarava jer daje jamstvo Božje prisutnosti i ljubavi (Franjo SNC 2024, 3).

3. Vjeronauk kao mjesto generiranja nade u kontekstu odgoja i obrazovanja

Područje traženja rješenja za obnovu, poticanje i generiranje nade kod adolescenata smjestili smo u odgoj i obrazovanje, koji zauzimaju velik prostor u životu djece i mladih. Odgojno-obrazovni sustav je u svojim krajnjim ciljevima usmjeren na budućnost i u svojoj prirodi ispunjen nadom; nadom da će odgojno-obrazovni sadržaj biti koristan učeniku te da će rezultirati rastom i razvojem pojedinca (Halpin 2001, 404-406). U odgojno-obrazovnom sustavu nadu je moguće generirati svakim predmetom jer ju posreduju nastavnici svojim radom, pristupom učenju i kulturom učenja u kojoj je glavna oznaka ustrajnost unatoč teškoćama. Teološko razumijevanje nade, predstavljeno u prethodnom poglavlju, u jednoj od svojih dimenzija podrazumijeva poduzimanje aktivnosti, djelovanje u sadašnjosti, čime usmjerava pojedinca na kretanje prema naprijed, prema obećanoj stvarnosti života s Bogom. Takvo razumijevanje uključuje

ideju stupnjevitosti i može se prenijeti na obrazovni proces. U obradi sadržaja primjenjuje se princip postupnosti i gradualnosti u usvajanju znanja. Na taj način se odgaja za strpljivost i usmjerenost prema cilju i tako potiče nadu (Halpin 2001, 408). Smatramo kako odgoj i obrazovanje gledano kao cjelina treba pružiti adolescentu mjesto gdje može nahraniti svoju nadu.

Iako ne smatramo da Vjeronauk ima povlašteno mjesto za tu potrebu, ipak se zbog kršćanskog okvira u istraživanju ograničavamo na sadržaj Katoličkog vjeronauka. U čemu je njegova specifičnost? Conde-Frazier smatra kako je upravo religijsko obrazovanje¹ prostor nade jer ima element strastvenosti koja je iracionalni, ali nužan element za aktivno djelovanje i stvaranje onog što istinski želimo (Conde-Frazier 2017, 6). Povežemo li tu ideju s riječima pape Franje, koji upućuje poziv na stvaranje novog zanosu prema mladima, obnavljanja strasti u brizi za njih (Franjo SNC 2024, 12), možemo reći da Vjeronauk u odnosu na druge predmete pretpostavlja nastavnika koji svoje radno mjesto vidi kao poziv te svojim pristupom radu, motivacijom, zanosom u radu s učenicima ostvaruje ideju religijskog obrazovanja kao prostora nade. Iako se odgoj za nadu ne spominje eksplicitno u njegovu općem cilju, vidljiva je aktivna dimenzija pojma nade koju potiče predmet Katoličkog vjeronauka: »On učenicima na društvenom i socijalnom planu pomaže otkrivati vlastita i potrebu poštivanja temeljnih ljudskih prava i sloboda drugih ljudi, razvijati načela pravednosti i solidarnosti prema čovjeku i društvu, sudjelovati u izgradnji mira i općeg dobra, njegovati osjećaje i stavove za očuvanje okoliša te drugih vrednota« (Ministarstvo znanosti i obrazovanja 2019).

S obzirom na to da rad u fokusu ima katolički kontekst vjeronaučne nastave u Republici Hrvatskoj, smatramo važnim predstaviti društveno-crkveno ozračje kojim je obilježeno od svojih početaka do danas. Konfesionalni predznak vjeronaučne nastave u Republici Hrvatskoj, s naglaskom na dominantnu zastupljenost Katoličkog vjeronauka u školama, može se objasniti povijesno-društvenim procesima od devedesetih godina prošlog stoljeća. Hrvatska je tradicionalno katolička zemlja. U vrijeme socijalizma (1945. – 1990.) religija je bila zabranjena u javnom prostoru, ali i dalje prisutna u privatnom. Demokratske promjene i stjecanje samostalnosti doveli su do desekularizacije te snažnog utjecaja kršćanskih vrijednosti na oblikovanje nacionalnog identiteta (Hazdovac Bajić i Zrinščak 2024, 76-77). Navedene promjene odrazile su se i na model vjeronaučne nastave u osnovnim i srednjim školama u Republici

¹ Autorica pod pojmom *religijsko obrazovanje* podrazumijeva provedbu nastavnog predmeta koji se odnosi na posredovanje kršćanskog sadržaja.

Hrvatskoj (Filipović 2012, 173-176). Uz navedene povijesno-društvene procese možemo spomenuti i geografski položaj Republike Hrvatske, koji je doveo do utjecaja različitih vjerovanja i kultura, kao što su katoličanstvo, pravoslavlje, protestantizam, židovstvo, islam i drugi (Kovač 2023, 252), koji su prisutni i danas u vjeronaučnoj nastavi s obzirom na vjersku pripadnost pojedinca (Pažin 2010, 190). U kontekstu pravnog položaja vjerskih zajednica Republika Hrvatska osigurala je izvođenje Vjeronauka u javnim osnovnim i srednjim školama u konfesionalnom obliku. Vjeronauk u školama provodi se kao izborni predmet od 1. do 8. razreda osnovne i od 1. do 4. razreda srednje škole, koji jednom izabran postaje obavezan (Filipović i Jurišić 2024, 4). U školama se održava Katolički, Islamski i Pravoslavni vjeronauk. Iako ga mogu u školama provoditi i Crkve reformacijske baštine, zbog malog broja učenika većinom se provodi u prostorima samih vjerskih zajednica.

Iako je Republika Hrvatska većinski katolička zemlja, posljednji popis stanovništva pokazuje da se 80.03 % stanovništva izjasnilo katolicima (Državni zavod za statistiku 2021) te je religioznost i dalje snažno obilježje hrvatskih građana, sociolozi ukazuju na određene promjene. Religioznost se smanjuje kao posljedica snažnog vala religijske hiperidentifikacije s Katoličkom Crkvom devedesetih godina prošlog stoljeća, i kao posljedica sekularizacije i modernizacije. Uz nereligioznost prisutna je i distancirana crkvenost kao odraz nepovjerenja u odnosu na Katoličku Crkvu kao instituciju te intenzivna osobna i institucionalna religioznost (Nikodem i Zrinščak 2019, 384-385). Istraživanje socioloških aspekata pandemije COVID-19 koji pripadaju religiji pokazuje da je religioznost u Republici Hrvatskoj i dalje većinski tradicionalan i kolektivan fenomen, ali da povjerenje u Katoličku Crkvu opada te se očekuje promjena percepcije Katoličke Crkve u hrvatskom društvu (Hazdovac Bajić i Zrinščak 2024, 87-88). Slične promjene vidljive su i kod adolescenata. Iako se ne radi o reprezentativnom uzorku, istraživanje hrvatskih adolescenata ukazuje da za 31.4 % ispitanika važnost i utjecaj religije na život pojedinca slabi te ima sve manju važnost (Filipović i Rihtar 2023, 130). Promjene u religioznosti se događaju i pod utjecajem migracijskih procesa koji su zahvatili Europu, a u Republici Hrvatskoj se očituju velikim brojem stranih radnika. Republika Hrvatska postaje multikulturalna i multireligijska zemlja. Te promjene vidljive su i u novijem popisu stanovništva, koji ukazuje na religijsku i svjetonazorsku raznolikost (Razum i Barudžija 2023, 938). Uvid u povijesno-društvene procese kao i promjene na području religioznosti pružile su kontekstualni okvir za istraživanje predmeta Katolički vjeronauk. Slijedi uvid u rezultate istraživanja.

4. Metodologija istraživanja

Za istraživanje sadržaja predmeta Katoličkog vjeronauka korištena je kvalitativna analiza sadržaja s ciljem utvrditi zastupljenost i vrstu sadržaja koji obuhvaća govor o kršćanskom razumijevanju nade. U ovom istraživanju primijenjena je analiza rada na dokumentu i udžbenicima. Razvojna psihologija razlikuje ranu, srednju i kasnu adolescenciju (Santrock 2021, 28). Adolescenti u kasnijoj adolescenciji (17 – 19 godina) pokazuju veće stanje stresa i manje životnog zadovoljstva u odnosu na srednju adolescenciju (14 – 16 godina) (Ostroff i dr. 1996, 106). Novija istraživanja potvrđuju slične zaključke. Budući da stariji adolescenti imaju bolje razumijevanje posljedica određene problemske situacije negoli mlađi, podložniji su većem utjecaju stresa (Styck i dr. 2020, 3). Istraživanje na uzorku talijanskih adolescenata potvrdilo je linearan rast stresa tijekom pandemije COVID-19 kod starijih adolescenata u odnosu na mlađe (Rega i dr. 2022, 7). Američka istraživanja o utjecaju pandemijskog stresa na različite dobne skupine adolescenata (ranija, srednja i kasna faza) ukazuje porast stresa u odnosu na dob. Stariji adolescenti u kasnoj fazi (17 – 18 godina) pokazuju veće razine stresa u odnosu na mlađe (Geneva i dr. 2023, 3; Styck i dr. 2020, 9). U Švedskoj adolescenti (16 – 19 godina) prijavljuju značajan stres pojačan tijekom pandemije virusa COVID-19 (Perming 2022, 10). S obzirom na navedene podatke, analiza je obuhvatila sadržaje udžbenika za 3. i 4. razred srednje škole. Uzorak istraživanja činili su udžbenici za 3. i 4. razred srednje škole pod naslovom *Životu ususret i Gradimo bolji svijet* (2021) te *Kurikulum za Katolički vjeronauk za osnovne škole i gimnazije* (2019). Na temelju teorijskog okvira kojim je definirano kršćansko razumijevanje nade kreirana je matrica za analizu (Tablica 1), koja u svojoj srži sadrži pasivno-aktivnu dimenziju razumijevanja pojma nade. Podatci su se upisivali u ujednačene tablice radi lakšeg snalaženja i prikazivanja podataka.

Tablica 1. *Matrica za analizu sadržaja: Kršćansko razumijevanje nade*

<i>nadnaravna dimenzija</i>
● Božja milost, dar, krepost
<i>aktivna/dinamična dimenzija</i>
● etička zauzetost, djelovanje, rješavanje društvenih pitanja, preobrazba unutar zemaljske stvarnosti, transformacija ljudskih odnosa i društvenih struktura
<i>eshatološka dimenzija</i>
● spasenje i zajedništvo s Bogom kao temelj nade ● predano djelovanje za ostvarenje budućih ciljeva, aktivno nadanje, djelovanje prema budućem cilju, hrabrost za velikodušno življenje u zajednici

<i>zajedničarska dimenzija</i>
nada pojedinca integrirana je u nadu zajednice; upućenost na ljudsku međuovisnost, zajedničarski značaj; iskustvo zajednice; eklezijalno zajedništvo; odnosni atribut
<i>nada kao resurs za otpornost</i>
- životni kompas, zaštita od besmisla i očaja, mehanizam za suočavanje sa strahovima od nemoći i neuspjeha - stabilnost i sigurnost; pouzdanje u novi, izmijenjen život; strpljivost i radost u podnošenju teških životnih okolnosti

5. Rezultati

Nada u odgojno-obrazovnim ishodima (Kurikulum za nastavni predmet Katolički vjeronauk, 3. razred srednje škole)

Na razini ishoda nada nije eksplicitno spomenuta, već se nalazi unutar govora o bogoslovnim krepostima koje su postavljene u kontekst moralnosti (C.3.1.). Ostali ishodi usmjereni su na aktivan aspekt nade, odgoj za djelovanje u društvu (D.3.3.) te govor o istraživanju religioznosti (A.3.3.). Glagoli koji se rabe (*istražuje, analizira, obrazlaže*) upućuju na višu razinu kognitivne dimenzije odgojno-obrazovnih ishoda.

Nada u sadržaju udžbenika Katoličkog vjeronauka za 3. razred srednjih škola »Životu ususret«

EksPLICITAN govor o nadi pronalazi se unutar nastavne cjeline »Moral koji oslobađa«. Teme u udžbeniku za treći razred u velikoj mjeri usmjerene su na moralnu tematiku (Tablica 2), ali na samom početku jasno se ističe njihovo utemeljenje u krepostima koje čine temelj moralnog djelovanja kršćanina te daju smjer životu pojedinca. Kreposti se razumijevaju kao poticaj na društveni angažman, aktivno djelovanje za ostvarenje dobra, u osobnom životu i na društvenoj razini. Definiranje nade obilježeno je eshatološkom dimenzijom. Pred mlade se stavljaju teme koje dotiču izazove bolesti, patnje, ali i problema kao što su besmisao, otuđenost, nezadovoljstvo te problem komunikacije. S jedne strane donosi im se ponuda Božje utjehe i prisutnosti, ali i poziva na doprinos vlastitim djelovanjem u izgradnji empatije i ostvarenju suradnje u komunikaciji, izlazak iz otuđenosti, ulazak u odnose, korištenje medija za evangelizacijsko djelovanje te širenje vrijednosti u obiteljima koje izgrađuju društvo i pridonose boljem suživotu svih njegovih članova. Analiza je pokazala i kategorije koje nismo postavili u matricu, ali koje je teorijski okvir predstavio kao moguću poveznicu za poticanje nade kod adolescenata, a to je govor o religi-

oznosti i pitanjima smisla koja se povezuju s vjerskom pripadnosti. Traženje Boga povezuje se s nastojanjem pronalaska životnog smisla.

Tablica 2. *Generiranje nade udžbenikom za Katolički vjeronauk za 3. razred srednjih škola*

NASTAVNA CJELINA	NASTAVNA TEMA	SADRŽAJ
Pred otajstvom	Čežnja i nemir čovjekova srca	Traženja Boga povezuje se s nastojanjem pronalaska smisla u životu.
Moral koji oslobađa	Vjera i moral Nastavna jedinica: Bogoslovne (ulivene kreposti)	Vrednote i vrijednosti – pokreću i usmjeravaju život, kršćanske kreposti kao raspoloženja na temelju kojih čovjek služi Bogu i čovjeku, maksimalno angažiraju prema dobru. Krepostan čovjek mora konkretnim naporom nastojati oko dobra, vježbati se u njegovom ostvarivanju. (<i>Životu ususret</i> 2021, 39) Bogoslovne kreposti nadahnjuju moralno djelovanje kršćanina. Nada je krepost po kojoj čežnemo i od Boga očekujemo vječni život, vjerujući u Kristova obećanja i oslanjajući se na pomoć Duha Svetoga. (<i>Životu ususret</i> 2021, 40)
Mladi i moral	Moral i postmoderna kultura	U oblikovanju životnog nacrtu važno je uočiti svoju vjeru, razum i sposobnosti otkriti svoje talente i prednost dati strpljivom zalaganju i ustrajnoj molitvi. Ciljevi – ostvaruju se onda kada preuzmeš odgovornost za svoja djela. (<i>Životu ususret</i> 2021, 51)
	Suvremeni mediji i moralnost	Reklame (...) mogu potaknuti osjećaj nezadovoljstva u gledateljstvu ako ne konzumiraju određeni proizvod koji im prema sugestivnim reklamama nudi smisao života. (<i>Životu ususret</i> 2021, 52) Mediji sredstvo evangelizacije – djelovanje mladih. (<i>Životu ususret</i> 2021, 53)
	Kultura komunikacije	Komunikaciju i zajedništvo predstavlja spasenjski Božji plan. (...) Komunikacija kao traganje. (<i>Životu ususret</i> 2021, 54) (...) Zato se i preferira internetska komunikacija koja se može bezbolno napustiti. Posljedica toga jest velika otuđenost čovjeka. (<i>Životu ususret</i> 2021, 56)
Pred izazovom patnje, bolesti i smrti	-	Trpljenje je temeljna sastavnica ljudskog postojanja (...) život svakog čovjeka (...) podrazumijeva stalnu borbu protiv trpljenja koje poprima nove i drukčije oblike koji uzrokuju kako fizičku tako i psihičku bol. Trpljenje nije stanje u kojem je Bog napustio čovjeka već prilika na odlučniju jaču vjeru kako bi se izvršila vlastita zadaća ljubavi. (<i>Životu ususret</i> 2021, 113) Osnaženi Božjom utjehom (<i>Životu ususret</i> 2021, 118)
Muško i žensko stvori ih	-	Doprinos društvu kroz obiteljski život, kreiranje suživota i ugradnja vrijednosti kroz obitelj.

Nada u odgojno-obrazovnim ishodima (Kurikulum za nastavni predmet Katolički vjeronauk, 4. razred srednje škole)

Unutar domene A nalazimo dva ishoda koja su usmjerena na egzistencijalna pitanja i promišljanja, unutar i izvan kršćanstva (A.4.1., A.4.2.) i jedan koji se odnosi na govor o religioznosti i njezinoj ulozi na individualnoj i društvenoj razini (A.4.3.). U domeni B ishodi (B.4.1. – B.4.3.) povezani su s istraživanjem smisla unutar kršćanske poruke te s pojmovima vezanim uz eshatologiju, u čijem se kontekstu izravno susrećemo s kršćanskim shvaćanjem nade. Smisao navedenih ishoda je »integrirati vlastite želje i strahove glede budućnosti u promišljanje o kršćanskoj nadi u budućnost koja se temelji na Božjem obećanju u Kristov ponovni dolazak« (Kurikulum nastavnog predmeta Katolički vjeronauk za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj 2019). U domeni C ishodi su usmjereni na osvještavanje učenika za društvenu odgovornost radom u različitim područjima, promicanjem općeljudskih vrijednosti te etičkom zauzetosti (C.4.1., C.4.2.). U domeni D učenik je pozvan na promišljanje o aktivnom i odgovornom uključivanje u život Crkve i društva te je upoznat s konkretnim oblicima takva djelovanja u lokalnom kontekstu (D.4.1., D.4.3.). Glagoli koji se rabe (*kritički promišlja, analizira, kritički prosuđuje, vrednuje, sintetizira*) također upućuju na višu razinu kognitivnog područja odgojno-obrazovnih ishoda.

*Nada u sadržaju udžbenika Katoličkog vjeronauka za 4. razred srednjih škola
»Gradimo bolji svijet«*

Etička zauzetost za mir, pravednost i solidarnost donosi se u kontekstu govora o suradnji s drugim religijama, poštovanja čovjekova dostojanstva, ljudskog rada, socijalnog djelovanja Crkve i konkretizacijom suvremenih društvenih izazova te primjera iz povijesti i djelovanja Crkve u Republici Hrvatskoj (Tablica 3). Podsjeća se učenika na odgovornost kršćanina za život na zemlji i doprinos njegovoj izgradnji.

Govor o nadi eshatološki je usmjeren, ali isprepleten pozivom na ostvarenje sadržaja nade u sadašnjem trenutku u koji je učenik smješten, s podsjetnikom da nada uključuje sigurnost i životni smjer s Bogom kao osloncem te puninu obećanja *ovdje i sada*. Nada nudi sadržaj – Boga, ali i usmjerenje, alate, pomoć na životnom putu. Govor o nadi uključuje njezinu aktivnu dimenziju, usmjeren je na ovdje i sada, upućuje na život kao odgovornost za stvarateljsko djelo, ostvarenje zajedništva s Bogom i ljudima.

Nada donosi novu perspektivu, otvorenost životu, navigaciju za život s Kristom i pred pitanjima smrti. Krist pruža temelj za sigurnost ispunjenja Božjeg obećanja i to ne samo u vječnosti nego i ovdje na zemlji. Poruke koju adolescent dobiva u govoru o nadi poruke su sigurnosti, usmjerenja, oslonca, životnog temelja, života kao stvaralačke zadaće, odgovornosti, suradnje s Bogom i ljudima, usmjerenosti života prema cilju koji nije samo u vječnosti nego je i ostvarenje obećanja *ovdje* i *sada*, predokus onostranosti na zemlji. *Ovdje* i *sada* znači ne samo dobivanje nego i prepoznavanje života kao dara te zahvalnost koja se očituje u odgovornosti.

Kao što stoji u naslovu samog udžbenika, 18-godišnjak je pozvan graditi bolji svijet, pozvan je aktivno sudjelovati u njegovoj izgradnji i preuzeti odgovornost za integraciju kršćanskih vrijednost bilo kroz rad, privatni život, osobni poziv ili civilnim djelovanjem, surađujući s drugima za bolje danas i sutra. Za ostvarenje eshatološkog *još ne* u sadašnjem trenutku.

Tablica 3. *Generiranje nade udžbenikom Katoličkog vjeronauka za 4. razred srednjih škola*

NASTAVNA CJELINA	NASTAVNA TEMA	SADRŽAJ
Kršćanska nada u budućnost	Različita očekivanja budućnosti i odnos prema vremenu	(...) čovjekovo postojanje događa se u vremenu, ovdje i sada kao dar i zahvalnost. (<i>Gradimo bolji svijet</i> 2021, 128)
	Eshatološki i apokaliptički govor u Bibliji	SZ (...) Bog vodi narod u budućnost i usmjerava njegovu povijest pram cilju. (<i>Gradimo bolji svijet</i> 2019, 129) NZ (...) snažno iskustvo i uvjerenje da se eshatološko spasenje u Kristu već dogodilo i da je ono već prisutno kao sadašnja stvarnost. (<i>Gradimo bolji svijet</i> 2021, 131)
	Čovjek pred pitanjem kraja	Bog i danas stvara. To se odnosi i na čovjeka. (...) prihvaćamo ili odbacujemo svoj život i vlastito dovršenje po zajedništvu s Bogom i ljudima. (<i>Gradimo bolji svijet</i> 2021, 132)
	Kršćanska nada u dovršenje	Govor nade nije informativan govor, nego govor koji otvara životnu perspektivu, obzorje koje usmjerava život. Put vjere sastoji se u tome da vjernik već ovdje na zemlji živi predokus onostrane stvarnosti u koju vjeruje i kojoj se nada. (<i>Gradimo bolji svijet</i> 2021, 138, 140)

Teme donose i govor o religioznosti povezane sa smislom životom, ali i duhovnosti koja se stavlja u okvire crkvene zajednice u koju je integrirano osobno iskustvo Boga (Tablica 4).

Tablica 4. Religioznost kao novootkrivena kategorija

NASTAVNA CJELINA	NASTAVNA TEMA	SADRŽAJ
O različitim oblicima religioznosti i duhovnosti	Suvremena religioznost i novi religiozni pokreti Predodžbe o Bogu i put prema kršćanskom duhovno iskustvu	U kontekstu religioznih pokreta: suvremeni čovjek itekako želi čuti Radosnu vijest koja u sebi nosi snagu da ljudima život učini smislenim, izgradi budućnost i preoblikuje svijet. (<i>Gradimo bolji svijet</i> 2019, 23)

6. Rasprava

Rezultati analize vjeronaučnih udžbenika i Kurikuluma za 3. i 4. razred srednje škole potvrđuju da je na razini sadržaja zastupljen govor o nadi. U većoj mjeri taj govor je implicitno prisutan, a u manjoj mjeri eksplicitno. Rezultati su pokazali da vjeronaučni udžbenici donose razumijevanje eshatološke dimenzije nade, koja osvještava cilj i smjer života, potiče stav strpljenja i povjerenja te aktivne dimenzije koja potiče na zauzimanje za rješavanje problema i izazova. Aktivna dimenzija nade, usmjerena na djelovanje za transformaciju društva, zastupljena je u većini tema. Udžbenici donose sadržaj koji upućuje učenika na aktivno i odgovorno življenje sadašnjeg trenutka. Nada shvaćena kao aktivnost postaje obrambeni mehanizam koji štiti od očaja jer učenik uviđa da ima moć nešto promijeniti sada i ovdje. Analiza Kurikuluma donosi uvid u govor nade na razini ishoda gdje je vidljivo da većina ishoda sadrži aktivnu, odnosno dinamičnu dimenziju nade. Usmjereni su na društveno djelovanje i zauzetost učenika za ostvarivanje vrijednosti kao što su pravednost, mir, solidarnost, poštovanje ljudskog dostojanstva i slično. Veći broj takvih ishoda nalazimo u 4. razredu, dok je u 3. razredu manji broj ishoda povezan s eksplicitnim govorom o nadi kao i njezinom aktivnom dimenzijom.

Generiranje nade religijskim obrazovanjem tema je koja je zastupljena u inozemnim teorijama iz područja religijske pedagogije. Usporedimo li teorijski okvir s dobivenim rezultatima pronalazimo podudaranja, ali i odstupanja koja donose nove uvide. Korejska teologinja Kim sintagmu *generiranje nade u religijskom obrazovanju* povezuje s odgojem pojedinca za društvenu pravednost, brigom za opće dobro i jednakost svih, političkom odgovornošću i aktivnim djelovanjem u društvu (Kim 2015, 324). Kvalitativna analiza vjeronaučnog sadržaja pokazala je zastupljenost tema koje upućuju učenika na aktivno građanstvo, što ide u prilog prikazanom razumijevanju procesa generiranja nade jer je uglavnom usmjeren na odgoj za društveno djelovanje i stvaranje boljeg svijeta.

Švedski teolog Viktor Aldrin smatra kako religijsko obrazovanje ima potencijal buditi i poticati nadu kod učenika upravo zbog sadržaja koji donosi, dok Fleischer i DeMoor (2015, 275) smatraju da pretjerana upotreba pojmova koji se vežu uz probleme i katastrofe u religijskom obrazovanju vodi rađanju beznađa. Ipak, Aldrin smatra kako sadržaj religijskog obrazovanja donosi biblijske primjere pronalaženja hrabrosti i djelovanja u očaju i beznađu čime se potiče razvoj nade kod učenika (Aldrin 2024, 205). Citati iz Starog zavjeta i Novog zavjeta o nadi u udžbeniku za 4. razred potvrđuje zastupljenost upravo takvih primjera. Religijsko obrazovanje razumijeva se kao mjesto generiranja nade jer donosi drukčiji pristup problemima u društvu u odnosu na medije, koji često ističu primjere katastrofe. Dok medijski odgovor na brojne izazove i probleme donosi strah, potiče na očaj i nemoć čovjeka pred izazovima, kršćansko razumijevanje nade uključuje ohrabrenje i potiče na aktivnost i donošenje promjena. Riječ je o radikalnoj nadi koja nije utemeljena u racionalnom, ali također to nije nada koja je isključivo eshatološka, već sadrži uvjerenje o mogućim promjena u sadašnjosti (Aldrin 2024, 205). Iz provedene analize vidimo da vjeronaučni sadržaj obuhvaća teme brojnih društvenih izazova koji su svakodnevno zastupljeni u svijetu medija, a na satu Vjeronauka adolescenti mogu dobiti i upoznati drukčiju, poticajnu perspektivu koja budi nadu. Mohorić smatra da odgoj za nadu obuhvaća teme kao što su rad, koji doprinosi osobnoj izgradnji, ali i izgradnji civilizacije, trpljenje kao škola nade, solidarnost te etička zauzetost za dobro (Mohorić 2024, 73-76). Te teme su sadržajno zastupljene i u 3. i u 4. razredu, stoga možemo reći da tim temama Vjeronauk postaje prostor odgoja za nadu.

Dakle, možemo zaključiti da je na razini kurikuluma i udžbenika pretežno zastupljen aktivan/dinamičan element razumijevanja nade i usmjerenost na sada i ovdje, a na što upućuju i teorijski pristupi u religijskoj pedagogiji. Istraživanja predstavljena u uvodnom dijelu ističu u svom razumijevanju nade da je čovjek nade onaj koji živi sada i ovdje (Kelley i dr. 2024, 478-479). S obzirom na prisutnost upravo takvog sadržaja, možemo zaključiti da Vjeronauk nudi sadržaj koji stvara preduvjete za generiranje nade kod adolescenata.

Analiza sadržaja otkrila je i kategoriju koja nije bila u ciljevima i zadacima istraživanja. Riječ je o religioznosti. Istraživanja predstavljena u uvodnom dijelu povezuju nadu i religioznost, upućuju na uključenost u religijske prakse, religioznost kao varijablu koja dovodi do povećanja nade u pojedincu (Marques i dr. 2013, 252; Koenig 2012, 4; Chang i dr. 2013, 319; Aghababaei i dr. 2016, 97; Rose i dr. 2018, 248; Kelley i dr. 2024, 478). Na temelju tih rezultata možemo pozitivno vrednovati govor o religioznosti u vjeronaučnim udžbe-

nicima. Na razini ishoda i na razini sadržaja udžbenika učenika se potiče na promišljanje o religioznosti u poveznici sa smislom života. U ishodima se radi o glagolima koji upućuju na vlastito promišljanje (*analizira i prosuđuje, na kritički način dovodi u suodnos*), a ne pasivno usvajanje sadržaja. U razumijevanju pojma *religioznost* razlikujemo govor o religioznosti u širem smislu (pravovjerje) i užem smislu (emocionalni odnos prema religiji, osoban odnos s Bogom) (Zrinščak i dr. 2000, 233; Filipović i Rihtar 2023, 131). U ciljevima Kurikuluma govor o religioznosti nije subjektivan, nego se promatra kroz povijesne, sociološke, antropološke, filozofske i teološke činjenice (Ministarstvo znanosti i obrazovanja 2019). Sadržaj se iznosi kao ponuda, neovisno o tome hoće li ga pojedini učenik prihvatiti kao normativnu za sebe i aktualizirati u vlastitu životu (Filipović 2017, 135). Iako cilj nije kod učenika razviti subjektivan aspekt religioznosti u užem smislu, već mu ponuditi sadržaj koji analizira i obrazlaže, sadržaj ima potencijal potaknuti ga na internalizaciju, a on u njemu posljedično može probuditi ili ojačati nadu. Na taj način poticanje učenika na promišljanje o religioznosti unutar Vjeronauka može generirati nadu.

Teorijski okvir donosi i jedan element nade koji analiza sadržaja nije u potpunosti mogla potvrditi. Riječ je o zajedničarskom elementu nade, koji upućuje na međuovisnost (Hellwig 1993, 514). Njemački teolog Bert Roebenn smatra da je nada u obrazovnom kontekstu vježba nadilaženja izolacije, vježba učenja izgovaranja *Ti* u prisutnosti drugoga (Roebenn 2017, 3, 6). Nada se generira izlaženjem iz otuđenosti, otvaranjem i usmjeravanjem prema drugome, komunikacijom. Vjeronaučnim sadržajem učenik je upućen na drugoga, susret s drugim i brigu za stvoreni svijet u kojem živi. Sadržajno je zastupljena ideja generiranje nade kao sposobnosti koja je usmjerena na kretanje pojedinca, čin kojim se izlazi iz izolacije, očaja, usamljenosti. Učenika se usmjerava na drugoga (*Ti*). Implicitan govor o zajedničarskoj nadi je prisutan. Govor o komunikaciji pronađen je u analizi sadržaja, ali s naglaskom na jačanje učenika u kulturi komuniciranja i mogućnosti djelovanja u svijetu medija kao prostora evangelizacije. Ipak, iskustvo zajednice i komunikacije kao mjesta nade nisu zastupljena na razini sadržaja i nisu sadržajno provjerljivi. Iskustvo zajednice teže je ostvariti u vjeronaučnoj praksi. U tom smislu razumijevanje generiranja nade komunikacijom i ostvarivanjem zajedništva u određenoj mjeri nadilazi mogućnosti analize sadržaja i traži odnosnu, zajedničarsku dimenziju koju je potrebno istražiti, a na koju učenik nije upućen samim sadržajem, ali može se ostvariti na dvjema razinama: djelovanjem nastavnika i konkretnim iskustvom zajednice.

Djelovanje nastavnika odnosi se na metodički način rada i ostvarenje nastavnog procesa, koji potiče grupni rad. Mohorić donosi pedagoške prijedloge za učenje nade u školskom odgojno-obrazovnom kontekstu prema autorima Kits, Berkenbosch i Moyer. Pedagoški prijedlozi usmjereni su upravo na metodičke aspekte rada:

- odgoj za zahvalnost
- poziv na solidarnost s problemima u svijetu
- analiza bolnih iskustva
- traženje putokaza nade: osvještavanje malih djela koji uprisutnjuju kraljevstvo Božje na zemlji i tako postaju putokazi nade
- dijeljenje teških emocija
- izgradnja zajednice: zajedničke aktivnosti gdje do ostvarenja cilja učenik ne dolazi sam, već u zajedništvu s drugim i na taj način dobiva povjerenje u drugoga
- problemska nastava: umjesto pasivnog pristupa potrebno je primijeniti alternativne pedagoške metode rada koje traže analitičko-refleksivan pristup učenju gdje učenik svojim radom i pokušajem rješavanja problema iz stvarnosti uviđa da može generirati ideje koje dovode do transformacije, odnosno promjene. Na taj način se budi nada u pojedinca i njegovu moć da ju donese svijetu (Kits i dr. 2021, 31-43, prema: Mohorić 2024, 71-78).

Ako pogledamo rezultate koji se odnose na ishode u kurikulumu, možemo potvrditi djelomičnu zastupljenost navedenih prijedloga. Ishodi upućuju na potrebu korištenja adekvatne metode koje se traže od nastavnika kao što su oblici rada koji potiču međuovisnost i zajedništvo, gdje se stječe povjerenje a onda i kreira prostor za stvaranje zajedničarske dimenzije nade. Prema Mohorić generiranje nade veže se i uz ulogu nastavnika koji treba stvarati, između ostalog, problemski način rada. Povežemo li tu ideju s ishodima kurikulumu nailazimo na kompatibilnost jer pregled ishoda upućuje na učenika kao subjekta, promatrača koji u sadržaj ulazi kao ispitivač. Sadržaj je ponuda koju istražuje, a na njemu je hoće li ju internalizirati u stavove i mišljenja ili ne. Ishodi su usmjereni na razvoj vještina analize, evaluacije i kritičkog mišljenja. Upućuju na aktivno učenje u kojem sadržaj nije u centru, već učenik koji ga ispituje. U obradi sadržaja ishodi upućuju na to da je učenik objektivan ispitivač koji analizira, promišlja, tumači i objašnjava. Dakle, nudi mu se sadržaj koji on propitkuje, ispituje, s mogućnosti internalizacije sadržaja i poistovjećivanja s njim. Imajući u vidu taj rezultat, možemo samo djelomično potvrditi da se zajedničarski element nade može posredovati vjeronaučnim sadržajem. Ostaje neod-

govorenim pitanje načina prenošenja sadržaja, što čine nastavnici, i recepcije, internalizacije sadržaja, što čine učenici. Nastavnički proces i stavove učenika nije moguće provjeriti analizom sadržaja. Odgovor na ta pitanja zahtijeva drukčiju metodu analize kojom bi se zajedničarski element nade mogao potvrditi.

Na ovaj zaključak upućuju i rezultati istraživanja provedenog među katoličkim vjeroučiteljima o doprinosu učenja o drugim religijama razvoju stavova kod učenika kao što su otvorenost, znatiželja, poštovanje i slično. Većina vjeroučitelja nije mogla navesti konkretne primjere, dovodeći u pitanje ograničenost vjeronaučnog sadržaja. Postavilo se pitanje u kojoj mjeri vjeronaučni sadržaj formira ili informira (Jurišić i Žagmešter 2024, 13)? Kao što stoji u udžbeniku za 4. razred »govor nade nije informativan govor, nego govor koji otvara životnu perspektivu, obzorje koje usmjerava život put vjere. Sastoji se u tome da vjernik već ovdje na zemlji živi predokus onostrane stvarnosti u koju vjeruje i kojoj se nada« (Filipović i dr. 2021, 138, 140). Ipak, formativan govor ovisi o nastavniku, ali i o recepciji učenika, a to stanje nismo mogli provjeriti korištenom metodologijom. Iako nudi metodičke korake za generiranje nade u obrazovnom kontekstu (Tablica 5), Roebenn potvrđuje navedeni zaključak. Usprkos svim teorijskim okvirima metodičkog rada, ne može biti determinirano što će učenik uzeti sa stola znanja na satovima Vjeronauka. To je prostor gdje se aktivira nada svih nositelja odgojno-obrazovnog procesa (Roebenn 2017, 5).

Tablica 5. *Sedam dimenzija nastavničkog umijeća za generiranje nade (Roebenn 2017, 4-5)*

Dijagnostika
procijeniti stanje učenika, njegove mogućnosti, sposobnosti, jedinstvenost
Socijalizacija
nastavnik treba ponuditi što je više moguće prilika za interakciju i izlaganje na van, otvorenost i poticanje dijaloga
Elementarizacija
sadržaj treba biti vjerodostojan, dostupan, uključivati rješiva i nerješiva pitanja
Komunikacija
nastavni proces treba biti otvoren za pitanja, razlike u interpretaciji, neočekivane odgovore
Usporavanje
usporiti proces učenja i na taj način poticati strpljenje u svijesti mlade osobe koja žudi za direktnim, brzim odgovorima
Usvajanje
stvoriti prostor za prisvajanje znanje na osoban način, u odnosu na ono što je učenik čuo, poticati učenje radom, iskustveno učenje (scenski nastup), učenje interpretiranjem (storytelling), a tek onda konceptualizacijom koja se oslanja na teoriju
Korak unatrag
nastavnik treba učiniti korak unatrag i dopusti da se čudo obrazovanja dogodi

Druga razina ostvarenja zajedničarske dimenzije nade odnosi se na konkretno iskustvo zajednice. U kontekstu definiranja pojma nade teološki rječnik kao odgovor na izazove suvremenog društva donosi iskustvo zajednice u kojem se pronalazi iskustvo pouzdanja u budućnost s Bogom. Kršćansko razumijevanje nade upućuje na važnost eklezijalnog zajedništva, koje se mora ostvariti u praksi i gdje se posebno ističe uloga vjernika laika. U odnosu na *ja* kulturu kršćanska nada upućuje na međuovisnost, relacijski je usmjerena prema drugome. Osobna sreća pronalazi se u altruističkim nastojanjima (Hellwig 1993, 514). Iskustvo zajedničarske dimenzije nade zasigurno može biti odgovor na sve veći problem usamljenosti mladih. Ipak, ne možemo potvrditi vodi li vjeronaučni sadržaj u odnos. Adolescent je potreban iskustva pripadnosti, prihvaćenosti i voljenosti. Riječ je o zadatcima koji pripadaju katehezi. Zajednica mladih u župama ima puno veći prostor i moć djelovanja na pojedinca gdje adolescenti mogu na iskustven način doživjeti eklezijalno zajedništvo, gdje se nada rađa iz odnosa s drugima, vodi i usmjerava prema odnosu iz kojeg adolescenti primaju nadu kao dar. Rezultati provedene analize upućuju nas na djelomičnu nezastupljenost te dimenzije jer govor o zajedničarskoj nadi ne samo da je djelomično zastupljen u udžbenicima nego postoje i indikacije na razini ishoda koji obuhvaćaju isključivo kognitivno područje. Afektivno područje, koje se odnosi na oblikovanje stavova i motivaciju učenika, nije prisutno.

Zaključak

Cilj rada bio je istražiti je li predmet Katoličkog vjeronauka prostor generiranja nade adolescentima. Na razini analize sadržaja Kurikuluma i udžbenika za 3. i 4. razred srednje škole možemo reći da je govor o nadi kao nadnaravnoj kreposti, aktivnoj/dinamičnoj i eshatološkoj dimenziji koja daje životno usmjerenje, razvija sigurnost, strpljenje i povjerenje te jača otpornost zastupljen. Sadržaj ne upućuje na eksplicitan govor o zajedničarskoj dimenziji nade. U najvećoj mjeri kvalitativna analiza vjeronaučnog sadržaja pokazala je zastupljenost tema koje upućuju učenika na aktivno građanstvo, djelovanje za društvenu pravednost, brigu za opće dobro i stvaranje boljeg svijeta. Primjeri iz Starog zavjeta i Novog zavjeta o nadi u udžbeniku za 4. razred potiču na hrabrost i djelovanje u očaju i beznađu, čime potiču nadu kod učenika. U odnosu na moralne probleme i izazove društva na raznim područjima, sadržaj postavlja učenika u aktivnu ulogu, potiče na zauzimanje za osobnu izgradnju i izgradnju društva. Na satu Vjeronauka adolescenti mogu dobiti i upoznati drukčiju, poticajnu perspektivu koja donosi nadu u bolju sadašnjost i budućnost.

Veći broj tema i ishoda usmjeren je na društveno djelovanje i zauzetost vjernika za ostvarivanje vrijednosti kao što su pravednost, mir, solidarnost, poštivanje ljudskog dostojanstva i slično. Veći broj takvih ishoda nalazimo u četvrtom razredu, dok je za treći razred manji broj ishoda povezan s govorom o nadi, kao i s njezinom aktivnom dimenzijom. Zajedničarska dimenzija nade samo se djelomično može potvrditi analizom sadržaja. Na nju nas upućuje sadržaj koji implicira brigu za drugoga i društvo te ishodi koji pretpostavljaju problemsku nastavu, a time i zajedničke aktivnosti koje vode u odnos.

Implikacije istraživanja moguće su na razini sadržaja udžbenika, ishoda, kao i metodičkog rada vjeroučitelja. Govor o nadi na razini sadržaja udžbenika ukazuje na velik broj tema koje upućuju na implicitan govor o nadi, koji potiče na aktivno djelovanje u društvu. Moguće je povećanje izravne povezanosti konkretnog govora o nadi s temama koje ju implicitno obuhvaćaju. Na razini ishoda dokazano je da afektivno područje adolescenta nije zahvaćeno, stoga je potrebno obuhvatiti navedeno područje i povezati ga s kognitivnim područjem. Nada koja je usmjerena na oblikovanje misli i stavova nužno mora zahvatiti afektivnu dimenziju osobe, njezine stavove, interese, motivaciju.

Metodologija ovog rada predstavlja ograničenje istraživanja. Iako je Katolički vjeronauk mjesto koje svojim sadržajem generira nadu kod učenika kao alat za razvoj otpornosti i resurs za suočavanje sa životnim izazovima, smatramo da je razina sadržaja tek preduvjet za ostvarivanje te zadaće. U tom se očituje ograničenost korištene metodologije te potreba primjene dodatne metodologije koja bi se usmjerila na ispitivanje nastavnog procesa i stavova učenika. Time bi se pružio uvid u način i metodu prenošenja sadržaja i utjecaj sadržaja na nutarnju promjenu u učeniku. Analiziran sadržaj pokazuje da Vjeronauk ima potencijal biti prostor generiranja nade. Ipak ne možemo odgovoriti događa li se to u praksi. Usporedba rezultata s teorijskim smjernicama iz religijske pedagogije o odgoju za nadu u vjeronaučnom kontekstu upućuje na nositelja nastavnog procesa, na profil nastavnika i njegovu ulogu u kreiranju nastavnog procesa, što nije bio predmet ovoga istraživanja. Udžbenik je alat, ali ne primaran izvor učenja, stoga je važno dobiti uvid u rad nastavnika, njihove stavove, autentičnost življenja kreposti nade, pristup prema učeniku, ali i pristup u prenošenju analiziranog sadržaja. Kako bismo mogli potvrditi tezu o Vjeronauku kao mjestu generiranja nade, potreban je uvid u metodičke pristupe koje smo predstavili kao nužne za govor o zajedničarskom elementu nade, a to su problemska nastava i grupni način rada. Ograničenost istraživanja odnosi se i na učenika, tj. na potrebu ispitivanja nutarnjeg stanja adolescenta. Učenik ima slobodu što će od ponuđenog sadr-

žaja internalizirati kao svoje životne principe. Analiza sadržaja ne daje uvid u navedena područja.

Rezultati su pokazali kako je religioznost kategorija koja je sadržajno zastupljena u udžbenicima i povezana s pitanjima o smislu života kod adolescenata. S obzirom na to da predstavljena psihološka istraživanja potvrđuju da religioznost potiče razvoj nade, predlažemo da se ovaj rezultat ugradi u pastoralno djelovanje jer nadilazi mogućnost vjeronaučne nastave, kojoj nije cilj razvijanje emocionalnog osobnog odnosa s Bogom kao užeg aspekta religioznosti, iako potiče učenike da o njemu promišljaju. Nositelji pastoralnog djelovanja u radu s adolescentima mogu se nadovezati na sadržaj Vjeronauka i potaknuti razvoj uže religioznosti, a posljedično tomu probuditi i ojačati nadu kod pojedinca. Također, imajući u vidu rezultate koji su pokazali nedostatak zajedničarske dimenzije nade koja traži iskustvo zajednice, možemo zaključiti kako taj aspekt nade nadilazi mogućnosti nastavnog predmeta i upućuje na zadaću koja pripada katehezi. Učenici su sadržajem udžbenika samo djelomično upućeni na zajedničarsku dimenziju nade. Iako ishodi potiču problemski pristup sadržaju te pretpostavljaju zajednički rad učenika, vidimo nedostatak afektivne dimenzije koja upućuje na zaključaj da analizirani ishodi povezani s govorom o nadi ne vode razvoju odnosne dimenzije, iskustvu drugoga i razvoju emocionalne razine osobe. Sadržaj udžbenika također ne sadrži govor o nadi kao odnosnom atributu, tj. o njezinoj zajedničarskoj dimenziji. Religioznost kao novootkrivena kategorija u analizi sadržaja, koja traži okvire crkvene zajednice u koju je integrirano osobno iskustvo Boga, nedostatak zajedničarske dimenzije nade i konkretnog iskustva zajednice upućuju na potrebu prožimanja i suradnje sadržaja predmeta s katehetskim djelovanjem izvan školskog prostora. Vjeronaučna nastava bi u tom dijelu trebala pružiti temelj kako bi se usvojeni sadržaj mogao prožimati s katehetskim djelovanjem u župnim zajednicama ili zajednicama mladih. Kako bi se ostvarilo generiranja nade u svim njezinim dimenzijama, potrebna je katehizacija adolescenata.

Provedeno istraživanje upućuje na mogući nastavak istraživanja u području rada vjeroučitelja na razini metodičkih pristupa, ali i u području mišljenja i stavova o autentičnom svjedočenju kršćanske nade. Preporuča se i istraživanje samih učenika i njihove recepcije kršćanskog razumijevanja nade u odnosu na sadržaj s kojim se susreću u nastavi Vjeronauka, kao i korelacije usvojenog sadržaja i mentalnog zdravlja. Na razini sadržaja kurikulumu i udžbenika potrebno je zahvatiti i afektivnu dimenziju adolescenta.

Popis literature

- Aghababaei, Naser, Faramarz Sohrabi, Hossein Eskandari, Ahmad Borjali, Noorali Farrokhi i Zhuo Job Chen. 2016. Predicting subjective well-being by religious and scientific attitudes with hope, purpose in life, and death anxiety as mediators. *Personality and Individual Differences* 90: 93-98.
- Ajduković, Marina i Petra Kožljan. 2022. Depresivnost, anksioznost i stres adolescenata prije i za vrijeme četvrtog vala COVID-19 pandemije. *Socijalna psihijatrija* 50/4: 389-416.
- Aldrin, Viktor. 2024. Climate Change in Religious Education and the Importance of Hope: A Systematic Review of International Journal Articles 2000–2022. *Religious Education* 119/3: 191-209.
- Alvarez, Lorenzo. 2009. Nada i moral. U: Aldo Starić (ur.), *Enciklopedijski teološki rječnik*, 702-705. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Benedikt XVI. 2008. *Spe salvi – Enciklika o kršćanskoj nadi* (30. XI. 2007). Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Chang, Edward C., Emma Kahle Monahan, Elizabeth A Yu, Jenny Y. Lee i Jameson Kenneth Hirsch. 2013. Relations of religiosity and spirituality with depressive symptoms in primary care adults: Evidence for hope agency and pathway as mediators. *The Journal of Positive Psychology* 8/4: 314-321.
- Conde-Frazier, Elizabeth. 2017. Religious Education for Generating Hope. *Religious Education* 112/3: 1-7.
- Divizić, Kate Tia. 2019. *Vrijednosti adolescenata i konzumacije marihuane* (diplomski rad). Zagreb: Sveučilište u Zagrebu.
- Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske. 2021. *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2021*. U: <https://dzs.gov.hr/vijesti/objavljeni-konacni-rezultati-popisa-2021/1270> (pristupljeno 23. VIII. 2025.).
- Evo me. 2024. *Kako nam je bilo na 3. nacionalnom susretu projekta »Evo me«?* (8. IX. 2024.). U: <https://evome.hr/?p=6673> (pristupljeno 15. XII. 2024.).
- Filipović, Ana Thea i Marija Jurišić. 2024. Intercultural Sensitivity of Religious Education Teachers in Croatia: The Relationship between Knowledge, Experience, and Behaviour. *Religions* 15/2: 176.
- Filipović, Ana Thea i Stanko Rihtar. 2023. Religiosity as a Factor of Social-Emotional Resilience and Personal Growth during the COVID-19 Pandemic in Croatian Adolescents. *Journal of Religious Education* 71/2: 123–137.
- Filipović, Ana Thea, Ivana Hac i Ivica Živković. 2021. *Gradimo bolji svijet*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Filipović, Ana Thea. 2012. Vjeronauk i društveno povezivanje. Neka obilježja hrvatskoga društva i Crkve kao izvor pitanja i zadataka za izobrazbu vjeroučitelja. *Kateheza* 34/2: 173-180.
- Filipović, Ana Thea. 2017. Vjeronauk i promicanje duhovnog razvoja učenika u ozračju novog interesa za duhovnost. *Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru* 11: 127-142.
- Fleischer, Barbara J. i Emily DeMoor. 2015. Hope for environmental action. *Religious Education* 110/3: 274-288.

- Franjo, SNC. 2024. *Spes non confundit – Bula proglašenja Redovnog jubileja godine 2025* (9. V. 2024.). U: https://www.vatican.va/content/francesco/hr/bulls/documents/20240509_spes-non-confundit_bolla-giubileo2025.html (pristupljeno 2. IX. 2024.).
- Fusić, Lucija. 2018. *Religiozno suočavanje sa stresom, osobni smisao života i subjektivna dobrobit kod religioznih adolescenata katoličke vjeroispovijesti* (diplomski rad). Zagreb: Sveučilište u Zagrebu.
- Geneva, M. Jost, Sally Hang, Ulfat Shaikh i Camelia E. Hostinar. 2023. Understanding adolescent stress during the COVID-19 pandemic. *Current Opinion in Psychology* 52/1-4: 1-14.
- Gutiérrez J., Mario. 2009. La encíclica Spe Salvi del papa Benedicto XVI en la dialéctica de la esperanza activa. *Theologica Xaveriana* 59/168: 393-422.
- Halpin, David. 2001. The Nature of Hope and Its Significance for Education. *British Journal of Educational Studies* 49/4: 392-410.
- Hazdovac Bajić, Nikolina i Siniša Zrinščak. 2024. Religion and COVID-19 in Croatia: Preference for Religion and Varieties of (Non)compliance. U: Brian Conway, Lene Kühle, Francesco Alicino i Gabriel Birsan (ur.), *Religion, Law, and COVID-19 in Europe: A Comparative Analysis*, 73-93. Helsinki: Helsinki University Press.
- Hellwig, Monika K. 1993. Hope. U: Michael Downey (ur.), *The New Dictionary of Catholic Spirituality*, 506-514. Minnesota: The Liturgical Press.
- Hill, Peter C. i Kenneth I. Pargament. 2003. Advances in the conceptualization and measurement of religion and spirituality. Implications for physical and mental health research. *American Psychologist* 58/1: 64-74.
- Janković, Ilijana. 2024. *Religioznost kao zaštitni faktor socijalnog razvoja adolescenata* (diplomski rad). Zagreb: Sveučilište u Zagrebu.
- Jurišić, Marija i Marija Zagmešter Kemfelja. 2025. Intercultural Competence in Catholic Religious Education. *Religions* 16/1: 47. <https://doi.org/10.3390/rel16010047>
- Kelley, Hugh H., Jennifer J. Hendricks, Jasmine M. Chelladurai, Loren D. Marks i David C. Dollahite. 2024. »We have hope«: An exploration of hope in highly religious families. *Family Relations: An Interdisciplinary Journal of Applied Family Studies* 73/1: 466-483.
- Kim, Hyun-Sook. 2015. Seeking Critical Hope in a Global Age: Religious Education in a Global Perspective. *Religious Education* 110/3: 311-328.
- Koenig, Harold G. 2012. Religion, spirituality, and health: The research and clinical implications. *ISRN Psychiatry* 2012: 1-33.
- Kovač, Tomislav. 2023. Interreligious and Intercultural Dialogue as a Challenge to Catholic Religious Education. *Crkva u svijetu* 58/2: 237-264.
- Ledić, Lea, Anica Šušac, Slaven Ledić, Romana Babić i Dragan Babić. 2019. Depresija u djece i adolescenata. *Zdravstveni glasnik* 5/2: 75-85.
- Ledinski Fičko, Sanja, Snježana Čukljek, Martina Smrekar i Ana Marija Hošnjak. 2017. Promocija mentalnog zdravlja i prevencija mentalnih poremećaja kod djece i adolescenata – sistematičan pregled literature. *Journal of Applied Health Sciences* 3/1: 61-71.
- Marques, Susana C., Matthew W. Gallagher, Shane J. Lopez. 2017. Hope-and academic-related outcomes: A meta-analysis. *School Mental Health* 9/3: 250-262.

- Marques, Susana C., Shane J. Lopez, Joanna Mitchell. 2013. The Role of Hope, Spirituality and Religious Practice in Adolescents' Life Satisfaction: Longitudinal Findings. *Journal of Happiness Studies* 14/1: 251-261.
- Miller, Lisa, Michael Davies i Susan Greenwald. 2000. Religiosity and substance use and abuse among adolescents in the National Comorbidity Survey. *Journal of Youth and Adolescence* 29/6: 749-758.
- Ministarstvo znanosti i obrazovanja. 2019. *Kurikulum nastavnog predmeta Katolički vjeronauk za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj* (25. I. 2019.). U: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_10_216.html (pristupljeno 10. XI. 2025.).
- Mohorić, Marijana. 2024. Odgoj za kršćansku nadu u službi učvršćivanja vjere. U: Anita Peša (ur.), *Stojte čvrsto u vjeri*. Zbornik radova Druge međunarodne konferencije, 59-82. Zadar: Apologetska udruga blaženi Ivan Merz.
- Nikodem, Krunoslav i Siniša Zrinščak. 2019. Između distancirane crkvenosti i intenzivne osobne religioznosti: religijske promjene u hrvatskom društvu od 1999. do 2018. godine. *Društvena istraživanja* 28/3: 371-390.
- Ostroff, Jamie S., Karen S. Woolverton, Catherine Berry i Laurie M. Lesko. 1996. Use of the mental health inventory with adolescents: A secondary analysis of the RAND health insurance study. *Psychological Assessment* 8/1: 105-107.
- Oviedo, Lluís. 2009. Nada. U: Aldo Starić (ur.), *Enciklopedijski teološki rječnik*, 701-702. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Pažin, Ivica. 2010. Vjeronauk u školi – mjesto dijaloga Crkve i društva. *Riječki teološki časopis* 18/1: 189-221.
- Perming, Cecilia, Åsa Thurn, Pernilla Garmy i Eva-Lena Einberg. 2022. Adolescents' Experience of Stress: A Focus Group Interview Study with 16–19-Year-Old Students during the COVID-19 Pandemic. *International Journal of Environmental Research and Public Health* 19/15: 1-11.
- Poliklinika Grada Zagreba. 2020. *IZVJEŠTAJ: Neki aspekti mentalnog zdravlja za vrijeme pandemije COVID-19 (preliminarni rezultati istraživanja)* (n.d.). U: <https://poliklinika-djeca.hr/izvjestaj-neki-aspekti-mentalnog-zdravlja-za-vrijeme-pandemije-covid-19-preliminarni-rezultati-istrazivanja/> (15. XII. 2024.).
- Poljak, Mihajela i Dražen Begić. 2016. Anksiozni poremećaji u djece i adolescenata. *Socijalna psihijatrija* 44/4: 310-329.
- Ranson, David. 2008. Suffering, prayer and hope: An Australian Perspective on the Encyclical of Benedict XVI, Spe Salvi: On Christian Hope. *Compass* 42/2: 25.
- Razum, Ružica i Gordana Barudžija. 2023. Contribution of Confessional Religious Education to Intercultural Education in the Republic of Croatia. *Bogoslovska smotra* 93/5: 937-956.
- Rega, Angelo, Raffaele Nappo, Roberta Simeoli i Mariangela Cerasuolo. 2022. Age-Related Differences in Psychological Distress during the COVID-19 Pandemic. *International Journal of Environmental Research and Public Health* 19/ 9: 5532.
- Ripley, Joshua S., Christina Leon, Everett L. Worthington Jr., Jack W. Berry, Eric B. Davis, Alyssa Smith, Amanda Atkinson i Thomas Sierra. 2014. Efficacy of religion-accommodative strategic hope-focused theory applied to couples therapy. *Couple and Family Psychology: Research and Practice* 3/2: 83-98.

- Roebben, Bert. 2017. Generating Hope: The Future of the Teaching Profession in a Globalized World. *Religious Education* 112/3: 1-8.
- Ronald, Anne Marie. 2022. *Hope as a Mechanism of Resilience*. Doktorska disertacija. Sterling, VA: Institute for the Psychological Sciences at Divine Mercy University, School of Psychology.
- Rose, Andrew H., Jennifer R. Rose, Rick B. Miller i William Justin Dyer. 2018. Exploring hope as a mediator between religiosity and depression in adolescents. *Journal of Religion & Spirituality in Social Work* 37/3: 239-253.
- Santrock, John W. ¹⁷2021. *Adolescence*. New York: McGraw-Hill Education.
- Shanahan, Mollie L., Ian C. Fischer, Adam T. Hirsh, Jesse C. Stewart i Kevin L. Rand. 2021. Hope, Optimism, and Clinical Pain: A Meta-Analysis. *Annals of Behavioral Medicine* 55/9: 815-832.
- Snyder, Charles R., Shane J. Lopez, Hal Shorey, Kevin L. Rand i David B. Feldman Lopez. 2003. Hope theory, measurements, and applications to school psychology. *School Psychology Quarterly* 18/2: 122-139.
- Styck, Kara M., Christine K. Malecki, Julia Ogg i Michelle K. Demaray. 2021. Measuring COVID-19-Related Stress among 4th through 12th Grade Students. *School Psychology Review* 50/4: 530-545.
- Šego, Jasna. 2019. Religioznost zagrebačkih adolescenata. Usporedba rezultata istraživanja iz 1997. i 2016. godine. U: Blaženka Valentina Mandarić, Ružica Razum i Denis Barić (ur.), *Religioznost zagrebačkih adolescenata*, 107-142. Zagreb: Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu i Kršćanska sadašnjost.
- Tonković, Željka, Dražen Cepić i Ivan Puzek. 2021. Loneliness and Social Networks in Europe: ISSP Data from 13 European Countries. *Revija za sociologiju* 51/3: 381-407.
- Valle, Michael F., E. Scott Huebner, Shannon M. Suldo. 2006. An analysis of hope as a psychological strength. *Journal of School Psychology* 44/5: 393-406.
- Weis, Robert, Erica C. Speridakos. 2011. A meta-analysis of hope enhancement strategies in clinical and community settings. *Psychology of Well-Being: Theory, Research and Practice* 1/1: 1-16.
- World Health Organization. 2023. *WHO Commission on Social Connection* (n.d.). Dostupno na: <https://www.who.int/groups/commission-on-social-connection> (pristupljeno 12. III. 2025.).
- World Health Organization. 2024. *Mental health of adolescents* (10. X. 2024.). U: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/adolescent-mental-health> (pristupljeno 12. III. 2025.).
- Zrinščak, Siniša, Gordan Črpić i Stjepan Kušar. 2000. Vjerovanje i religioznost. *Bogoslovska smotra* 70/2: 233-255.
- Zujić, Paula. 2024. Usamljenost: moralni imperativ za Crkvu i društvo. *Crkva u svijetu* 59/3: 657-665.
- Živković, Ivica, Nikola Kuzmičić i Sandra Košta. 2021. *Životu ususret*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.